

ARCHEOLOGICKÝ ÚSTAV AKADEMIE VĚD ČESKÉ REPUBLIKY V BRNĚ

PŘEHLED VÝZKUMŮ
42

ISSN 1211-7250
ISBN 80-86023-29-X

BRNO 2001

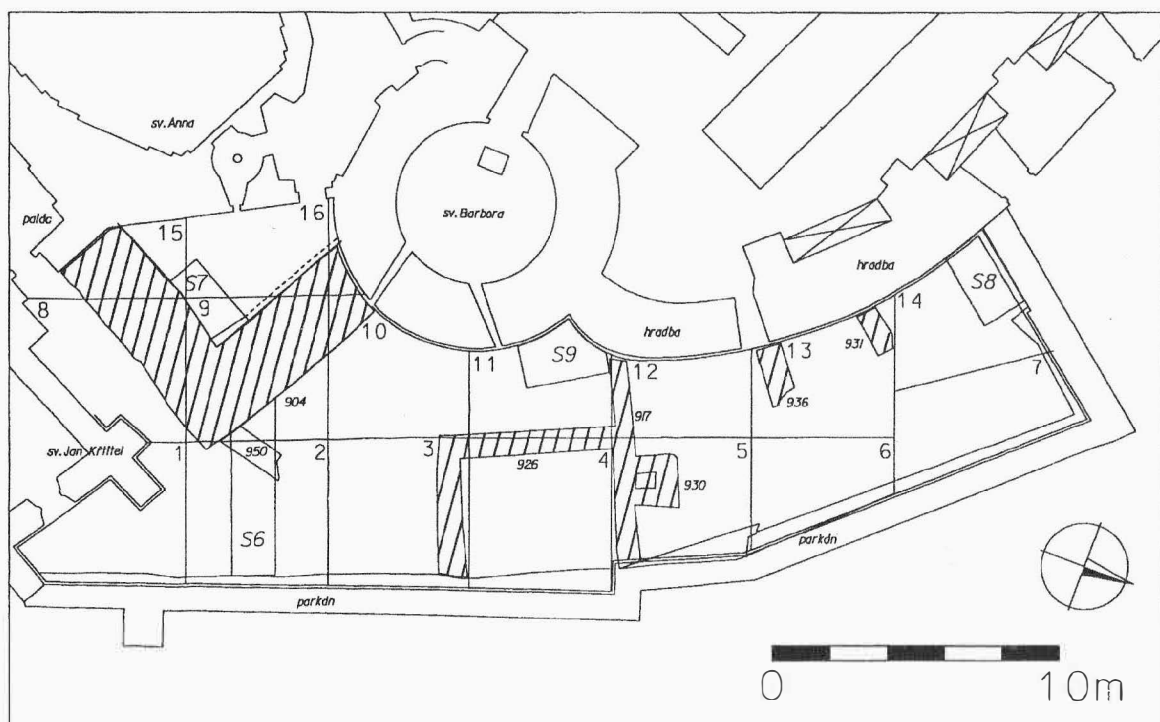
PŘEHLED VÝZKUMŮ 42 (2000)

- Vydává: Archeologický ústav AV ČR Brno
Královopolská 147, 612 00 Brno
E-mail: infor@iabrno.cz
<http://www.iabrno.cz>
- Odpovědný redaktor: Doc. PhDr. Jaroslav Tejral, DrSc.
- Redakce a příprava pro tisk: Mgr. Balázs Komoróczy, Ing. Petr Škrdla, Ph.D.,
PhDr. Lubomír Šebela, CSc., Mgr. Richard Zatloukal, Miroslav Lukáš,
Alice Del Maschio
- Na titulním listě:
1. Výřez jihovýchodní části historického jádra města Brna z plánu z roku 1754 (Archiv města Brna, Sbíрка map a plánů K11).
Uložení Portos//D:/scanner/PV 2000/PV/Pvtif.tif
 2. Dvě středověká aquamanile ve tvaru beránka a koníčka, pocházející z odpadních jímek, odkrytých roku 2000 při výzkumu severozápadní části tzv. „Velkého Špalíčku“ v Brně (Dominikánská 3, 5, 7). Foto Karel Šabata, Museum města Brna.
- Tisk: BEKROS
- Náklad: 350 ks

© 2001 by the Authors.

All rights reserved.

AÚ AV ČR Brno, Královopolská 147, 612 00

Obr.24. Celková situace zkoumané plochy a odkrytých zdí v parkánu.
Gesamtplan der Grabungsfläche und die ausgegrabenen Mauerwerke.

OLOMOUC (okr. Olomouc)

Václavské náměstí, čp. 811, parc. 24/1. Středověk. Město, parkán. Záchranný výzkum.

Záchranný výzkum této části dómského návrší zajišťovala Archaia na základě dohody s Památkovým ústavem v Olomouci. V tomto prostoru proběhlo již dříve několik zjišťovacích výzkumů, a to v letech 1948-1949 a 1972, 1974, 1981 (např. Dohnal 1988; Michna-Pojsl 1988). Terénní práce v areálu vymezeném vnitřní hradební zdí, kaplí sv. Jana Křtitele, kaplí sv. Anny, severním nárožím Přemyslovského paláce a vnější parkánovou hradbou probíhaly od závěru června až takřka do vánoc roku 2000. V jejich důsledku byla plocha cca 800 m², rozměřená na 16 čtverců o straně 5 m, snížena o zhruba 2 m na úroveň požadovanou projektem a z takto snížené úrovně (kolem 222 m n. m.) byly realizovány tři hloubené sondy.

Odkryv nemohl vést ke komplexnímu poznání vývoje osídlení sledované plochy a úplný stratigrafický sled poskytly jen dvě sondy - S7 a S8. Všechny sondáže pod úroveň požadovanou stavbou prokázaly velké rozdíly v konkrétní skladbě terénu, ovlivněné primárně již členitostí skalního, resp. pískového podloží. Bazální horninu představovaly kulmské droby lokálně proložené břidlicemi stejného stáří. Její povrch výrazně kolísá, nápadnou depresi jsme zaznamenali zejména v prostoru válcové věže.

Počátky souvislého osídlení sahají do závěru starší a počátku střední doby bronzové, reprezentované věteřovskou kulturou. Mohutné, 2 m mocné souvrství 14 vrstev této kultury bylo prořato sondou S7 ve čtvercích 8-9. Spočívalo na písčitém podloží (niveleta 220,19), zde jen mírně klesajícím k SV. Obdobnou situaci lze důvodně předpokládat i jihozápadně a jižně sondy ve čtvercích 14 a 8. V sondě S6 ve čtverci 2, vzdálené od předchozí sondy S7 pouhých 2,8-3 m nebylo do konce roku 2000 dosaženo povrchu pravěkých uloženin, i když zjištěné vrstvy z 12./13.-13. století obsahují značnou příměs pravěké keramiky. Naproti tomu v sondě S8 v severozápadním koutě parkánové hradby vystupovalo skalní podloží na niveletu 220,60-220,91 m. Jediná věteřovská vrstva na jeho povrchu obsahovala již sporadickou příměs mladohradištní keramiky - buď šlo o přemístěnou uloženinu až raně středověkého stáří, nebo o pravěkou vrstvu s nerozlišitelnými mladšími zásahy. Nedostatečný rozsah odkryvu mocného věteřovského souvrství ve čtvercích 8, 9, 15, 16 nedovoluje jeho jednoznačné vysvětlení, nelze však vyloučit souvislost s obvodovou fortifikací.

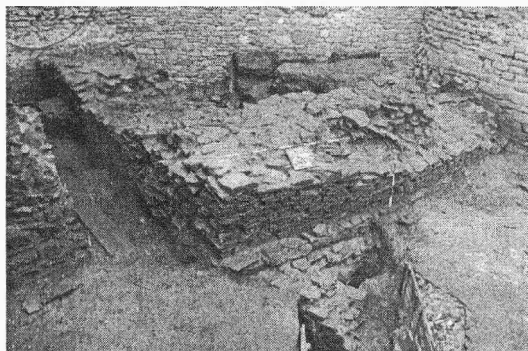
V sondě S9, která vyčistila a pouze při jižním okraji mírně rozšířila starý výkop z roku 1974 (sonda 15/74), nebylo podloží dosaženo. Nejspodnější uloženiny poskytly vedle zlomků pravěké keramiky jen velmi sporadické nálezy mladohra-

dištního období, mohlo jít o splachy nebo i destrukční vrstvy nejstarší hradby.

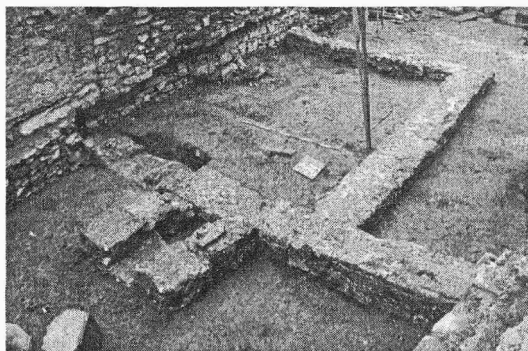
Další výraznou skupinu uloženin ve čtvercích 15 a 16, která spočívala na pravěkém souvrství, můžeme spojit s rozvalinou dřevo- resp. kame- nozemní hradby. Její podstatnou část tvořila masa žlutého jílovitého písku s četnými zlomky neopra- covaného, nepochybně zčásti sbíraného lomového kamene, tedy opět kulmské droby. Byla zčásti pro- ložena, především však převrstvena tmavou hlinou se sporadickými pravěkými a mladohradištními střepy. Toto valovitě uložené souvrství klínovitě vyznívalo na předpokládané hraně mírně svážně plošiny, za jeho splach lze považovat i vrstvu 1279 v sondě S6.

Valové těleso porušila nejstarší zděná archi- tektura. Jde zejména o základové zdivo tzv. Pře- myslovského (resp. románského) paláce, obnažené v krátkém úseku ve čtverci 15 na jižním okraji plo- chy. Ve čtverci 16 byl zkoumán základový výkop pro zdivo válcové věže s barokní kaplí sv. Barbory, které bylo pravděpodobně mladší než základy Pře- myslovského paláce. Válcový donjon představoval zásadní krok k přestavbě opevnění olomouckého hradu do zděné podoby. Jeho rozšířený základový talus z lomového kamene porušoval mladohradištní a patrně i pravěké souvrství - základové spáry nebylo dosaženo ani na dně sondy S9 na niveletě 218,44 m. Zásyp základového výkopu obsahoval většinou keramiku datovatelnou před rokem 1200, pouze v horní části se vyskytl ojedinělý římsovitý okraj s výzdobou, umožňující přesah do 13. století. Stratigraficky následovala výstavba pozoruhodné zdi 950, zkoumané jen v krátkém úseku v sondě S6 ve čtvercích 2 a 11. Její pečlivě vyskládaný líc z pravouhly upravených lomových kamenů nazna- čuje vazbu na ještě románskou techniku zdění, síla dosahovala 0,80 m. Zeď, orientovaná SSZ-JJV, byla na severu přetřata velkým recentním výkopem, na jihu ji porušila mladší hradba 904. Další pokračování ve čtverci 8 se nepodařilo zjistit ani raženou sondou. Zeď 950 porušovala nejstarší vrstvy dato- vatelné do první poloviny 13. století, uložené asi na splachu rozvaleného valového tělesa. Rozsahem nevelký odkryv neumožňuje jednoznačnou inter- pretaci, nelze vyloučit souvislost s válcovou věží. Opět byla zcela obnažena zeď 904, odkrytá již v roce 1981, která se na východě přimykala k plášti věže. Je zajímavé, že nehluboký základ této zdi byl zapuštěn do ještě ne zcela zasypaného výkopu pro válcovou věž. Hradba 904 je pozoruhodná mj. vý- razným pravouhlým zalomením. Východní rameno, prodlužující vlastně severozápadní líc románského paláce, se připíná k základové konstrukci jeho vý- chodní zdi a severní úsek je zase na spáru přizděn k věži. Výkop pro rozšířený vnitřní základ zdi 904 poskytl sporadické nálezy keramiky pozdně hradiš- tního charakteru datovatelné do 13. století. Patrně

velmi brzy po výstavbě zdi byl zvlněný, klesající terén, modelovaný rozvalenou starší hradbou, zarovnan souvrstvím, jehož horní část obsahovala bohatý sídlištní odpad včetně brakteátu Přemysla Otakara II. asi z 60. let 13. století a štyrské mince ze závěru 12. století.

Obr. 25. Pohled ze SVV na lomenou hradbu 904, v popředí zeď 950. Vpravo zdivo válcové věže, v pozadí vlevo základy „Přemyslovského“ (románského) paláce. Blick von NOO auf die Baustrukturen Nr. 904 und 950. Rechts die Mauer des Turmes, links hinten die Grundmauer des romanischen Palastes.

Obr. 26. Zdivo renesanční stavby ze SZ. V pozadí parkánová hradba, zřetelná dvě dostavby 16.- 17. století na středověké zdi vespod. Mauerreste eines Renaissancebautes. Hinten die Anbauten aus den 16. und 17. Jh.

Na druhé, severozápadní straně věže byla na spáru přizděna obvodová vnitřní hradba 915, jejíž základová spára se nacházela výše než v případě válcové věže. Zatímco v jižním úseku spočívala na mladohradištním souvrství, na severním okraji v sondě S8 bylo prokázáno dosednutí na skalní

podloží. Nedostatečné založení základu do hliněného souvrství zapříčinilo statickou poruchu jižního úseku hradby, která se mírně vyklonila a praskla pod současným průchodem na parkán. Zde byla zjištěna starší fáze vstupu, fungující patrně až do druhé poloviny 19. století. Tehdy byla úroveň povrchu záspy mezihradbí zvýšena takřka do dnešní úrovně. V sondě S10 ve čtverci 12 porušil rozšířený předzáklad hradby vrstvu s keramikou ze 13. století a byl překryt mocnou navážkou předběžně kladenou do první poloviny 15. století. Nicméně v sondě S8 nebylo zcela jednoznačně možné objasnit vztah vrstev č. 1142 a 1232 s nálezy z 14./15. až první poloviny 15. století k základu - jejich povrch nepřevyšuje úroveň základového zdiva hradby. Tyto uloženičky však mohly být dosypány po proklesnutí terénu v parkánu např. v důsledku ulehnutí, uslapání apod.

Datování počátků parkánové hradby, která vykazuje nejméně šest hlavních fází oprav či přestaveb, bude možné až po vyhodnocení nálezů mj. i ze starších výzkumů. Situace v sondě S6, kde její základové zdivo porušuje svážné vrstvy z 13. století a další uloženičky s keramickými soubory téhož věku se k ní přimykají, však naznačuje, že její výstavba mohla být zahájena ještě ve 13. století.

Terén v parkánu byl výrazněji zvyšován zejména v pozdní gotice a v renesanci, kam lze klást řadu zkoumaných vrstev. Relativně nejvyšší úroveň bylo již v první polovině 15. století dosaženo v jižní části, kde byla snad již po roce 1435 do závěžek zapuštěna kapitulní knihovna, později kaple sv. Jana Křtitele (Michna-Pojsl 1988, 182, 183). Asi ve druhé polovině 16. století vznikla zhruba uprostřed zkoumané plochy nejméně dvouprostorová zděná stavba s vysunutou, obezděnou pecí (zdi č. 917, 926, 930, 936). Podpodlahové úpravy obsahovaly mince z 15.-16. století, nejmladší císaře Maxmiliána II. nese letopočet 1571. Po zániku stavby překryla zbytky zdiva vrstva č. 222, která poskytla 11 mincí rovněž z 15.-16. století. Do zvýšeného terénu byla nejpozději v první polovině 17. století posazena nová, rozšířená koruna parkánové hradby. Nevíme, jak pokračovala gotická parkánová zeď v severním úseku, ve čtvercích 5-7. Zde byla do zkoumané úrovně zjištěna jen její zcela novověká fáze prolomená střílnovými okny, kterou lze sotva klást před polovinu 17. století.

V 19. století došlo, jak již bylo zmíněno, k podstatnému zvýšení a zarovnění terénu v parkánu. Okna v nejmladším úseku vnější hradby byla zazděna a zasypána, ve vnitřní zdi byl proražen nový vchod ve vyšší úrovni. Asi pro zavlažování pěstované vegetace byla někdy ve druhé polovině 19. či na počátku 20. století postavena při kapli sv. Jana Křtitele cihlami vyzděná cisterna na dešťovou vodu.

Výzkum sice jen v omezené míře zasáhl vrstvy starší než z 15. století, přesto poskytl množství nálezů hmotné kultury. Takřka ve všech vrstvách se vyskytovala příměs pravěké keramiky, někdy lze usuzovat přímo na přemístění pravěkých i mladších uloženiček z vnitřního areálu dómského návrší na parkán. V rámci pravěké keramiky se hojně vyskytovaly doklady přítomnosti kultury s moravskou malovanou keramikou, nálevkovitými poháry, věteřovské, středomoravské mohylové, platěnické fáze lužické kultury, méně již keltského osídlení doby laténské. V druhotných polohách se sporadicky vykytovaly také středohradištní střepy, čteněji též keramika 10.-12. století.

Z nekeramických nálezů lze vyzdvihnout hlazenou i štipanou kamennou industrii z období neolitu až staršího bronzu, soubor 29 mincí z 12.-16. století, kostěný hrací kámen z 15. století a další, s reliéfem mužského poprsí asi ze závěru 16. století, rovněž renesanční plastiku „Ježíška“, četné hliněné kuličky, přesleny, špendlíky, nášivky z bronzu či mosazi, z militárií pak železné hroty šípů a mimořádně početné čtyřhraté bodce - „ježky“ - a fragment kulovité duté střely z barevného kovu.

Lze zdůraznit, že výzkum vzhledem k omezenému rozsahu řady otázek spíše nastolil než vyřešil, přesto však výrazně přispěl zejména k otázce vývoje opevnění olomouckého hradu.

*Petr Kováčik, Rudolf Procházka, Antonín Zůbek,
Archaia Brno*

Literatura:

Dohnal, V. 1988: Nové poznatky o předgotickém opevnění olomouckého hradu, *Časopis Slezského muzea B*, 37, 226 – 238.

Michna, P.-Pojsl, M. 1988: Románský palác na Olomouckém hradě, Brno.

Resumé:

Olomouc (Bez. Olomouc), Václavské Platz Nr. 811, Parzelle Nr. 24/1. Mittelalter. Stadt, Burggraben. Rettungsgrabung.

OLOMOUC (k. ú. Nemilany, okr. Olomouc)

Intravilán obce. Starší doba hradištní, mladší doba hradištní, novověk. Záchranný výzkum.

Při záchranném archeologickém výzkumu prováděném v roce 2000 byly výkopem pro plynovod narušeny jeden starohradištní a jeden mladohradištní objekt. Novověk je zastoupen jedním objektem s keramikou datovatelnou rámcově do 17. století (srov. kap. Neolit).

Filip Šrámek, AC VMO